स्वयमनुपपद्यमानः सन् प्रतीयमान एवार्थे स्वं समर्पयति—इत्येवं द्विविधया भङ्ग्या प्रत्यपादि । तथाहि—'अधाक्षीन्नो लङ्कामयमयमुदन्वन्तमतरद्विशल्यां सौमित्रेरयमुपनिनायौषधिवनात् । इति स्मारंस्मारं त्वदरिवलभीचित्रलिखितं हनूमन्तं दन्तैर्दशति कुपितो राक्षसगणः ॥' इति पर्यायोक्तं राक्षसवृत्तान्तो वाच्यः सन् स्वसिद्धये परं कारणरूपमरिपलायनाद्याक्षिपति, तत्पलायनाद्यन्तरेण राक्षसवृत्तान्तस्यासंगतेः । एवमन्यदपि । **रुद्रटेन** तु—'यस्य विकारः प्रभवन्नप्रतिबद्धेन हेतुना येन । गमयति तदभिप्रायं तत्प्रतिबद्धं च भावोऽसौ ॥' 'ग्रामतरुणं तरुण्या नववञ्जुलमञ्जरीसनाथकरम् । पश्यन्त्या भवति मुहुर्नितरां मलिना मुखच्छाया ॥' इति । 'अभिधेयमभिदधानं तदेव तदसदृशगुणदोषम् । अर्थान्तरमवगमयति यद्वाक्यं सोऽपरो भावः ॥' 'एकाकिनी यदवला तरुणी तथाहमस्मद्गृहे गृहपतिः स गतो विदेशम् । कं याचसे तदिह वासमियं वराकी श्वश्रूर्ममान्धवधिरा ननु मूढ पान्थ ॥" इति च सोदाहरणं भावालंकारद्वयं गुणीभूतागुणीभूतविषयत्वेन द्विधैवाभ्यधायि । अथवा पूर्ववदुपादानलक्षणलक्षणाभ्यां द्वैविध्यम् । तेन आद्ये स्वसिद्धये पराक्षेपः, परत्र अपरार्थं स्वसमर्पणम् । तथा रूपकदीपकापह्नुतितुल्ययोगितादावुपमालंकारो वाच्योपस्कारकतया प्रत्यपादि । तत्र रूपकं यथा—'भीमभ्रूकुटिपन्नगीफणमणिः कामस्य चण्डं चिताकुण्डं कुण्डलितेन्दुनालवलयप्रभ्रंशि रक्तोत्पलम् । घ्राणस्फाटिकमल्लिकापरिचिते भालाग्रशालाजिरे दीप्रा दीपशिखा शिवस्य नयनं कार्शानवं पातु नः ॥' अत्र नयनादीनां मणिप्रभृतीनां चोपमा वाच्योपस्कारायावगम्यते, तां विना सादृश्याप्रतीतेः । एवमग्रे । उत्प्रेक्षा तु स्वयमेव प्रतीयमाना निरूपिता । रसवत्प्रेयःप्रभृतौ तु रसभावादिर्वाच्यहेतुत्वेन निरुक्तः । तदित्थं त्रिविधमपि प्रतीयमानमलंकारतया ख्यापितम् । **वामनेन** तु 'सादृश्याल्लक्षणा वक्रोक्तिः' इति सादृश्यनिबन्धनाया लक्षणाया वक्रोक्त्यलंकारत्वं ब्रुवता कश्चिद् ध्वनिभेदोऽलंकारतयैवोक्तः । **उद्भटादिभिस्तु** गुणालंकाराणां प्रायशः साम्यमेव सूचितम्, विषयमात्रेण भेदप्रतिपादनाद् संघटनाधर्मत्वेन चेष्टेः । भिन्नकक्ष्याणां हि उपस्कार्योपस्कारकत्वस्यानुपपत्तेः, तथात्वे चालंकाराणामपि गुणोपस्कार्यत्वं प्रसज्यते समानन्यायात्; तद् गुणालंकाराणां तुल्यवादिन औद्भटा इति तत्त्वम् । वक्रोक्तिजीवितकार आचार्यकुन्तकस्तु पुनर्वैदग्ध्यभङ्गीभणितिस्वभावां बहुविधां वक्रोक्तिमेव प्राधान्यात्काव्यजीवितमुक्तवान् । कविप्रतिभोल्लिखितस्य प्राधान्यं च काव्यस्य प्रतिपेदे । अभिधानप्रकारविशेषा एव चालंकाराः । सत्यपि त्रिभेदे प्रतीयमाने व्यापाररूपा भणितिरेव कविसंरम्भगोचरः । उपचारवक्रतादिभिः समस्तो ध्वनिप्रपञ्चः स्वीकृतः । केवलमुक्तिवैचित्र्यजीवितं काव्यं, न व्यङ्ग्यप्रतीतिजीवितमिति तदीयं दर्शनं व्यवस्थितम् । **भट्टनायकेन** तु व्यङ्ग्यव्यापारस्य प्रौढोक्त्या अभ्युपगतस्य काव्यांशत्वं ब्रुवता न्यग्भावितशब्दार्थस्वरूपस्य कविकर्मणः प्राधान्यमुक्तम् । तत्रापि अभिधाभावकत्वलक्षणव्यापारधर्मोत्तीर्णो रसचर्वणात्मा भोगापरपर्यायो व्यापारः प्राधान्येन विश्रान्तिस्थानतया स्वीकृत इति यथायथं तदुक्तितोऽवसीयते—'ध्वनिर्नामापरो योऽपि व्यापारो व्यञ्जनात्मकः । तस्य सिद्धेऽपि भेदे